

Studijní program: UČITELSTVÍ PRO STŘEDNÍ ŠKOLY
Studijní obor: **Učitelství základů společenských věd a občanské výchovy pro střední školy a 2. st. ZŠ**
Oblast vzdělávání: UČITELSTVÍ (akreditováno od r. 2019)
Studijní program: **Učitelství základů společenských věd a občanské výchovy pro střední školy a 2. stupeň základních škol**

Uchazeč při státní rigorózní zkoušce prokazuje hlubší teoretické znalosti, způsobilost osvojovat si nové vědecké poznatky, hodnotit je a tvůrčím způsobem je používat ve svém oboru. Uchazeč se může přihlásit ke státní doktorské zkoušce po odevzdání rigorózní práce a doložení požadovaných podkladových materiálů.

Státní rigorózní zkouška je v souvislosti s oborovým základem tvořena dvěma okruhy:

- I. teoretický a metodologický základ oboru,**
- II. specializační s vazbou na tematiku rigorózní práce.**

Témata:

I. Teoretický a metodologický základ oboru:

- a. Didaktika výchovy k občanství a společenských věd a její vztah k jiným disciplínám; současné trendy, mezinárodní souvislosti.
- b. Vyučovací obor výchova k občanství a společenských věd v současném systému vzdělávání na základní a střední škole; jednotlivé složky oboru, jejich vztah a cíle (edukační materiály, projektové vyučování, komunikační výchova, kritické myšlení apod.).
- c. Edukační média ve výchově k občanství a základech společenských věd, jejich problematika a typologie.
- d. Osobnost učitele výchovy k občanství, klíčové kompetence.
- e. Národní identita a výchova k evropanství a globálnímu myšlení.
- f. Vytváření historického a občanského vědomí.
- g. Tematika kultury a multikulturality.
- h. Etická dimenze výchovy k občanství.
- i. Evropská dimenze ve výchově k občanství.
- j. Člověk a jeho myšlenkový a duchovní svět.

II. Specializační s vazbou na tematiku rigorózní práce:

Zkušební okruhy rámcově odpovídají jednotlivým tematickým celkům uvedeným v RVP ZV (Člověk ve společnosti, Člověk jako jedinec, Člověk, stát a hospodářství, Člověk, stát a právo, Mezinárodní vztahy, globální svět) a v RVP G (Člověk jako jedinec, Člověk ve společnosti, Občan ve státě, Občan a právo, Mezinárodní vztahy a globální svět, Úvod do filozofie a religionistiky), a to ve vztahu ke konkrétnímu zaměření rigorózní práce uchazeče.

Uchazeč ke zkoušce předloží soupis své publikační činnosti, prezentací, přehled konferenčních vystoupení a dále teze rigorózní práce (teze musí uchazeč předložit nejpozději s přihláškou ke státní rigorózní zkoušce). Uchazeč stručně charakterizuje před komisí cíle, teoretická východiska, metody a předběžné výsledky své rigorózní práce.

Rámcový obsah zkoušky stanovuje jmenovaná komise po konzultaci s konzultantem rigorózní práce. Zkušební komise pro státní rigorózní zkoušku je složena z předsedy, místopředsedy a minimálně tří dalších členů. Nejméně jeden člen zkušební komise musí být osoba, která není akademickým pracovníkem Univerzity Palackého v Olomouci, nebo v jiném pracovním poměru k ní a resp. další zainteresovaní odborníci.

Dále je státní rigorózní zkouška tvořena zkušebními okruhy z pedagogiky a psychologie

Zkušební okruhy – pedagogika:

- Vědní obor pedagogika. Historický vývoj pedagogiky jako vědy. Předmět pedagogiky, její funkce a etapy vývoje. Přístupy k systému pedagogických disciplín. Vztah pedagogiky k ostatním vědám. Vztah pedagogické teorie a praxe. Aktuální problémy a otázky pedagogiky.
- Základy kvantitativně a kvalitativně orientovaného výzkumu v pedagogice (základní charakteristiky obou přístupů, jejich porovnání, klady, zápory).
- Metody kvantitativně a kvalitativně orientovaného výzkumu v pedagogice (základní charakteristika vybraných metod a jejich použití).
- Faktory formování lidského jedince – biologické faktory, prostředí, výchova. Pedagogická teleologie – cíle výchovy v různých pedagogických koncepcích. Funkce výchovných cílů, jejich třídění a struktura.
- Analýza výchovného procesu – etapy výchovného procesu, výchovné zásady, efektivita výchovného procesu.
- Základy statistiky v pedagogicky orientovaných výzkumech (výběr prvků do výzkumného vzorku, měření v pedagogickém výzkumu a typy proměnných).
- Systém českých kurikulárních dokumentů. Vysvětlení pojmů: klíčové kompetence, odborné kompetence, vzdělávací oblast, průřezové téma, profil absolventa.
- Osobnost učitele a vychovatele. Požadavky kladené na osobnost učitele a vychovatele, společenská úloha učitele a vychovatele, aktuální problémy pedagogické profese. Kázeň a autorita ve výchově. Možnosti reflexe a sebereflexe a problematika syndromu vyhoření u pedagogických pracovníků.
- Osobnost vychovávaného jedince a její individualita. Vychovatelnost a vzdělavatelnost člověka. Interakce vychovatele a vychovávaného. Výchovná práce s jedinci se specifickými potřebami, problematika integrace.
- Pedagogická komunikace (verbální, neverbální, činem). Paralingvistické projevy a komunikace ve výuce. Bariéry v pedagogické komunikaci. Asertivita.
- Nejběžnější postupy zpracování dat v pedagogických výzkumech (četnosti, grafická znázornění, charakteristiky polohy, směrodatná odchylka).
- Problematika sociálně patologických jevů z pedagogického hlediska. Systém prevence. Syndrom týraného, zanedbávaného a zneužívaného dítěte z pedagogického hlediska.
- Klíčové kompetence v RVP. Struktura a vlastnosti výukových cílů. Učební úlohy a jejich funkce ve výuce.
- Metody výuky a jejich klasifikace. Materiální didaktické prostředky a hlediska jejich výběru.
- Organizační formy výuky a jejich třídění. Výhody a nevýhody jednotlivých forem výuky.
- Diagnostické přístupy a metody v pedagogice. Hodnocení jako pedagogický problém. Zkoušení, příprava na ústní a písemné zkoušení. Didaktický test a problematika jeho tvorby a vyhodnocování.

- Prostředí školy a dalších výchovných institucí. Klima školy. Inspirace alternativními pedagogickými systémy pro zefektivnění výchovného procesu.
- Celoživotní vzdělávání, jeho charakteristika, etapy, cesty realizace, bariéry. Význam a možnosti celoživotního vzdělávání pedagogických pracovníků. Systém dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků.
- Stávající trendy vzdělávací politiky ČR (analýza stěžejních dokumentů).
- Význam ISCED, objasnění základního třídění podle úrovní vzdělávání (k jednotlivým úrovním přiřadte odpovídající druhy českých škol). Školská soustava v ČR (zřizovatelé škol a školských zařízení).
- Charakteristika základních trendů proměn výchovy v historickém kontextu dobových paradigmat (pojetí člověka a výchovy, cíle výchovy). Odrazy dobových konceptů výchovy v současné době.

Zkušební okruhy – PEDAGOGICKÉ PSYCHOLOGIE

- Předmět pedagogické psychologie (poslání pedagogické psychologie a její vývoj, zařazení pedagogické psychologie v systému psychologických věd, okruhy problémů pedagogické psychologie).
- Metody v psychologii (pozorování, experiment, rozhovor, dotazník, anamnéza, analýza produktů žákovy činnosti, psychologické testy, sociometrické metody). Aplikace metod v posuzování a hodnocení žáka.
- Psychologická problematika motivace (teorie motivace a motivační činitelé, typy motivace). Motivace a pedagogický kontext (např. výkon, cíle, zaujetí, činnost, aspirace atd.), motivace v souvislosti s emocemi (vliv emocí na motivaci), faktory ovlivňující motivaci (věk, pohlaví, vyučovaný předmět atd.).
- Problematika osobnosti v psychologii, teorie osobnosti, determinace osobnosti. Osobnost žáka (osobnostní charakteristiky žáka, které ovlivňují vztah ke školnímu výkonu – výkonová motivace, úspěch, neúspěch).
- Vymezení pojmu učení (učení v širším a užším pojetí), druhy učení a jejich dopad (podstata) v pedagogickém procesu učení (klasické, instrumentální a zástupné podmiňování, senzomotorické, verbální, pojmové, problémové učení). Konstruktivistické pojetí učení. Obecné zákony učení (opakování, transfer, zpětná vazba, motivace).
- Emoce v edukačním procesu (psychologická charakteristika a vlastnosti emocí, projevy emocí). Pozitivní a negativní emoce ve škole, emocionální aspekty učení (tréma, úzkost a strach, úzkostní žáci, hněv, zlost). Rozvoj pozitivních emocí ve výchovně vzdělávacím procesu. Emoční inteligence, její projevy a zdroje.
- Styly učení (geneze, teorie stylů učení, diagnostika stylů učení, intervence ovlivňující styly učení), kognitivní styl. Vyučovací styly (faktory ovlivňující vyučovací styl učitele), typologie vyučovacích stylů (jejich charakteristika), možnosti ovlivnění vyučovacího stylu.
- Tvořivost a faktory ovlivňující tvořivost, inteligence (vymezení inteligence - teorie inteligence např. CH. E. Spearmanova, H. E. Gardnerova multidimenzionální, R.B. Cattelova atd.). Tvořivost a inteligence, rozvoj tvořivosti v pedagogickém procesu.
- Pojetí školního úspěchu a neúspěchu, kauzální atribuce, atribuční styly a naučená bezmocnost. Žáci selhávající a neprospívající. Žáci nadaní a talentovaní. Možnosti nápravy učebních potíží.

- Žák a učitel ve vzájemné interakci. Učitelův vyučovací styl a jeho postoje k žákům, učitelova očekávání vůči žákům. Psychologická podstata komunikace mezi učitelem a žákem, faktory ovlivňující komunikaci.
- Možnosti ovlivnění žákova chování. Psychologické aspekty odměňování a trestání (role odměn v životě žáků, frekvence odměňování – intermitentní odměňování, inflace odměny, druhy odměn, tresty, druhy trestů, vliv trestů na žáky)
- Psychologická problematika poruch chování. Agrese ve škole. Šikana a kyberšikana, (kritéria pro diagnostikování šikany = ne vše je šikana), příčiny, projevy, možnosti nápravy.
- Problematika zátěžových situací, stres, frustrace, konflikt. Reakce jedince v zátěžových situacích, zvládání zátěže. Příklady projevů emoční maladaptace.
- Mentální hygiena učitele a žáka. Režim práce a odpočinku, uplatnění duševní hygieny ve výchovně vzdělávacím procesu. Aplikace duševní hygieny ve vyučování (známkování, struktura hodiny, přestávky apod.).
- Syndrom vyhoření. Definice, rozvoj a příznaky. Příčiny syndromu vyhoření. Skupiny ohrožené syndromem vyhoření. Prevence. Učitel a syndrom vyhoření.

Základní povinná literatura:

- ČÁP, J. Psychologie výchovy a vyučování. Praha: Univerzita Karlova, 1997. ISBN 80-7066-534-3.
- ČÁP, J., MAREŠ, J. Psychologie pro učitele. Praha: Portál, 2007. ISBN 80-7178-463-X.
- FONTANA, D. Psychologie ve školní praxi. Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-063-4.
- MAREŠ, J. Pedagogická psychologie. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0174-8.
- PLEVOVÁ, I., PETROVÁ, A. Vybrané kapitoly z obecné psychologie. Ostrava: OU, 2019.
- PLHÁKOVÁ, A. Učebnice obecné psychologie. Praha: Academia, 2017.
- Urbanovská, E. Škola, stres a adolescenti. Olomouc: Univerzita Palackého, Pedagogická fakulta, 2010. ISBN 978-80-244-2561-0.

Rozšiřující literatura

- AUGER, M., BOUCHARLAT, CH. Učitel a problémový žák. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7178-907-0.
- Bradberry, T., Greaves, J. Emoční inteligence. Brno: BizBooks, 2013. ISBN 978-80-265-0039-1.
- CANGELOSI, S. J. Strategie řízení třídy. Praha: Portál, 1994. ISBN 80-7178-083-9.
- ČÁP, J. Psychologie výchovy a vyučování. Praha: Univerzita Karlova, 1997. ISBN 80-7066-534-3.
- Elliott, J., Place, M. Dítě v nesnázích: prevence, příčiny, terapie. Praha: Grada Publishing, 2002. ISBN 80-247-0182-0.
- Fenstermacher, G. D., Soltis, J. F. Vyučovací styly učitelů. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-471-7.
- FISHER, R. Učíme děti myslet a učit se. Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-120-7.
- FRANKL, V. E. Vůle ke smyslu. Brno: Cesta, 1994. ISBN 80-85139-29-2.
- Grecmanová, H., Urbanovská, E. Aktivizační metody ve výuce, prostředek ŠVP. Olomouc: Hanex, 2007. ISBN 978-80-85783-73-5.
- HENNIG, C., KELLER, G. Antistresový program pro učitele. Praha: Portál, 1996. ISBN 80-7178-093-6.
- KOHOUTEK, R. a kol. Základy pedagogické psychologie. Brno: Akademické nakladatelství, 1996. ISBN 80-85867-94-X.

- Kolář, M. Bolest šikanování. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-014-3.
- KOVALIKOVÁ, S., OLSENOVÁ, K. Integrovaná tematická výuka. Kroměříž: Spirála, 1995. ISBN 80-901873-0-7.
- KŘIVOHLAVÝ, J. Jak zvládat stres. Praha: Grada Avicenum, 1994. ISBN 80-7169-121-6.
- KULIČ, V. Psychologie řízeného učení. Praha: Academia, 1992. ISBN 80-200-0447-5.
- Kyriacou, CH. Klíčové dovednosti učitele: cesty k lepšímu vyučování. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0052-9.
- Kyriacou, CH. Řešení výchovných problémů ve škole. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7178-945-3.
- MAREŠ, J. Styly učení žáků a studentů. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-246-7.
- MATĚJČEK, Z. Po dobrém nebo po zlém? Praha: Portál, 1994. ISBN 80-85282-00-3.
- MÍČEK, L., ZEMAN, V. Učitel a stres. Opava: Vade Mecum, 1997. ISBN 80-86041-25-5.
- NAKONEČNÝ, M. Encyklopedie obecné psychologie. Praha: Academia, 1997. ISBN 80-200-0625-7.
- NOVÁK, T. Jak se zbavit stresu. Praha: Grada, 1999. ISBN 80-7169-758-3.
- PETROVÁ, A. K problematice psychologie existence. Olomouc: Votobia, 2005. ISBN 80-7220-244-8.
- PLEVOVÁ, I. Kauzální atribuce aneb jak pátráme po příčinách životních událostí. Olomouc: Hanex, 2007. ISBN 978-80-85783-84-1.
- POKORNÁ, V. Teorie a náprava vývojových poruch učení a chování. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-570-9.
- SCHNEIDEROVÁ, A. Pedagogická psychologie (Psychologie řízeného učení). Ostrava: Ostravská univerzita, 2003. ISBN 80-7042-240-8.
- Stuchlíková, I., Prokešová, L. Zvládání emočních problémů školáků. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7178-534-2.
- VESTER, F. Myslet, učit se ...a zapomínat? Plzeň: Nakladatelství Fraus, 1997. ISBN 80-85784-79-3.
-